

ana fazileti (akıl, adalet, cesaret ve iffet) esas alan methiyenin güzel, diğerlerinin hatalı olduğunu söylemesi de böyledir. Yine fazileti itidalde görmesi, buna karşılık şiirde ifrat ve tefrite sapan aşırılığı tasvip ederken Yunan felsefesinde bunun onaylandığını söylemesi de aynı bağlamdadır. Kudâme bu son noktada, Hasan b. Bişr el-Âmidî ve Ebû'l-Hasan İbn Tabâtâbâ'nın savunduğu doğruluk ilkesine muhalefet etmektedir (bu husustaki değerlendirmeler için bk. Bonebakker, *The Kitâb Naqd*, s. 36-44; Bedevî Tabâne, s. 145-149; İhsan Abbas, s. 196 vd.). Kudâme kendine has görüşleriyle Abdülkâhîr el-Cürcânî, Sekkâkî ve İbn Ebû'l-İsba' gibi önemli şahsiyetleri etkilemiş, kitabının çeşitli yerleri Merzûbânî'nin *el-Müveşşah*'ı ve İbn Reşîk el-Kayrevânî'nin *el-'Umde*'si gibi bu alanla ilgili birçok eserde ıktibas edilmiştir. *Naqdü's-şî'r* üzerine Abdüllatîf el-Bağdâdî bir şerh hazırlamış, Arap dili ve edebiyatı münekkittlerinden Hasan b. Bişr el-Âmidî *Tebyînü ğalaṭı Kudâme b. Ca'fer fi Kitâbi Nakdî's-şî'r* ve Endülüslü şair, edip, tenkitçi İbn Reşîk el-Kayrevânî de *Tezyîfü Nakdi Kudâme* adıyla birer tenkit yazmışlardır. İbn Ebû'l-İsba', başta Âmidî ve Ziyâeddin İbnü'l-Esir olmak üzere ediplerin Kudâme'ye yönelttikleri eleştirilere cevap mahiyetinde *el-Mizân fi t-tercîh beyne kelâmi Kudâme ve ħuṣûmih* adlı bir kitap kaleme almıştır (İbn Ebû'l-İsba', s. 88, 406). İlk basması İstanbul'da yapılan (1302) *Naqdü's-şî'r* Muhammed İsâ Mennûn (Kahire 1343, 1352/1934), S. A. Bonebakker (Leiden 1956), Kemâl Mustafa (Kahire 1367/1948, 1963, 1979), İsâ Mihâil Sâbâ (Hârîsâ 1958) ve Muhammed Abdülmün'im Hafâcî (Beyrut, ts.) tarafından tahkiki olarak yayımlanmıştır. 2. *Cevâhirü'l-elfâz* (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Kahire 1350/1932; Beyrut 1399/1979, 1405/1985). Özellikle kâtipler ve edebiyat öğrencileri için hazırlanmış olan eser, 372 ana bölüm altında düzenlenmiş bir eş anlamlı kelimeler ve deyimler sözlüğüdür. 3. *Naqdü'n-neşr*. Beyan ilmine dairdir. İlk muhakkıklarından Abdülhamîd el-Abbâdî'nin Kudâme'ye nisbet ettiği eserin (*Naqdü'n-neşr*, neşredenlerin girişleri, s. 39-49) aslında Ebû'l-Hüseyin İshak b. İbrâhim b. Vehb el-Kâtib'in *el-Burhân fi rûcûhi'l-beyân*'ı (Bağdat 1387/1967) olduğu yönündeki görüşü ağırlık kazanmıştır (nşr. Tâhâ Hüseyin ve Abdülhamîd el-Abbâdî, Kahire 1933, 1938, 1939, 1940; Beyrut 1980, 1982, 1995). 4. *Kitâbü'l-Harâc** ve *şinâ'at*(*san'at*)'i'l-*kitâbe*. Kudâ-

Kudâme b. Ca'fer'in *Kitâbü'l-Harâc* adlı eserinin ilk sayfası (Köprülü Ktp., nr. 1076)

me'nin en ünlü eseri olup kâtiplik sanatı ve kamu maliyesi hakkındadır. Çeşitli bölümlerinin neşir ve tercümelerinden sonra Muhammed Hüseyin ez-Zebîdî kitabın bugüne ulaşan kısımlarını bütün olarak yayımlamış (Bağdat 1981), Fuat Sezgin de eserin tek yazmasının tıpkıbasımını yapmıştır (Frankfurt 1407/1986).

Kudâme'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *er-Red 'alâ İbnî'l-Mu'tez fîmâ 'âbe bih Ebâ Temmâm, Şâbûnû'l-ğam (Şâbûnû'l-fem), Şarfû'l-hem, Cildû'l-l-hün, Diryâku'l-fikr, Haşvu ħiṣâ'î'l-celis, Şinâ'atû'l-cedel, Nüzhetü'l-kulûb ve zâdû'l-müsâfir, Sırrû'l-belâğa fi'l-*kitâbe* (Kitâbü'l-Harâc'ın üçüncü menzilesi olması muhtemeldir), el-Hayevânât, Zehrû'r-rebî', er-Risâle fi Ebî 'Alî b. Mukle (en-Necmü's-sâkub), Kitâbü'l-Büldân ve Kitâbü's-Siyâse (son iki eser *Kitâbü'l-Harâc*'ın altıncı ve sekizinci menzileleri olsa gerektir).*

Kudâme ve eserleri üzerine A. Mekki (*Qudâma b. Ga'far et son oeuvre*, doktora tezi, Paris 1955) ve Gâzî Yemût (*Nazarıyyetü's-şî'r'inde Kudâme b. Ca'fer fi kitâbih Nakdî's-şî'r*, Beyrut 1992) tarafından birer araştırma yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kudâme b. Ca'fer, *el-Menziletü'l-hâmise min Kitâbi'l-Harâc ve şinâ'atü'l-*kitâbe** (nşr. Talâl Cemîl Rifâî), Mekke 1407/1987, neşreden giriş,

s. 25-125; a.mlf., *Naqdü'n-neşr* (nşr. Tâhâ Hüseyin – Abdülhamîd el-Abbâdî), Beyrut 1402/1982, neşreden girişleri, s. 19, 33-49; a.mlf., *Naqdü's-şî'r* (nşr. Kemâl Mustafa), Kahire 1979, neşreden giriş, s. 9-13; a.e. (nşr. M. Abdülmün'im Hafâcî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), neşreden giriş, s. 47-58; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IX, 169; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 16; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, tür.yer.; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 144, 194, 311; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-İmtâ' ve'l-mu'âne* (nşr. Ahmed Emîn – Ahmed ez-Zeyn), Beyrut 1373/1953, I, 108; II, 145-146; a.mlf., *el-Beşâ'ir ve'z-zeḥâ'ir* (nşr. Vedâd el-Kâdî), Beyrut 1408/1988, I, 5; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, tür.yer.; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 205; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XIV, 73; Ahmed b. Abdülmün'im eş-Şerîfî, *Şerhu Makâmâtü'l-Harîrî* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Beyrut 1413/1992, I, 33; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, VII, 177-182; XVII, 12-15; İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû'l-Taḥbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 83, 87, 88, 406; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 301-320*, s. 231, 324-325; Safedî, *el-Vâfi*, XXIV, 20-206; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 289-290; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 313; XI, 220-221; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 297-298; Süyûtî, *Târîhu'l-ḥulefâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1389/1969, s. 386; *Keşfü'z-zunûn*, I, 233, 402, 592; II, 946, 959, 986, 1002, 1003, 1068, 1078, 1415, 1945, 1973; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 367; Brockelmann, *GAL*, I, 262; *Suppl.*, I, 406-407; S. A. Bonebakker, *The Kitâb Naqd al-şî'r of Qudâma b. Ga'far al-Kâtib al-Bağdâdî*, Leiden 1956, s. 1-80; a.mlf., "Hamza al-İsfahânî's Recension of the Kitâb Naqd ash-Shî'r of Qudâma b. Ja'far", *RSO*, LI (1977), s. 99-111; a.mlf., "Qudâma", *EP* (Ing.), V, 318-320; Bedevî Tabâne, *Qudâme b. Ca'fer ve'n-naqdü'l-edebî*, Kahire 1378/1958; Sezgin, *GAS*, II, 105-106; VIII, 228; Müneccid, *Mu'cem*, II, 106-107; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 434-436; İhsan Abbas, *Târîhu'n-naqdü'l-edebî 'inde'l-Arab*, Amman 1986, s. 189-214; Mansour Ajami, *The Alchemy of Glory*, Washington 1988, s. 19-29; M. G. de Slane, "Notice sur Codema et ses écrits", *JA*, XX (1862), s. 155-181; Mustafa Hayarî, "Qudâma b. Ga'fars Behandlung der Politik: Das Kapitel As-siyâsa aus seinem Vademecum für Sekretäre Kitâb al-ḥarâğ wa-şanâ'at al-*kitâba*", *Isl.*, LX (1983), s. 91-103; Vaqar Ahmed Rizvi, "Qudâmah b. Ja'far, the Scribe of Baghdad", *IS*, XXVII/1 (1988), s. 13-22.

CENGİZ KALLEK

KUDÂME b. MAZ'ÛN

(قدامة بن مظلون)

Ebû Amr Kudâme b. Maz'ûn
b. Habîb el-Kureşî el-Cumahî
(ö. 36/656)

Sahâbî.

590 yılı civarında Mekke'de doğdu. Kureys kabilesinin Benî Cumah koluna mensuptur. Oğlu Ömer'den dolayı künyesinin Ebû Ömer olduğu da kaydedilir. Annesi

Gaziyye bint Huveyris b. Anbes el-Cumahî'dir. Kudâme, Resûlullah Dârülerkam'da İslâmiyet'i tebliğe başlamadan önce kardeşi Abdullah ile birlikte müslüman oldu. Tanınmış sahâbî Osman b. Maz'ûn da onun kardeşidir. Her üç kardeş İkinci Habeşistan hicretine katıldı. Aile Mekke'den Medine'ye hicret edince ensardan Abdullah b. Seleme el-Aclânî'nin evine yerleşti. Hz. Peygamber daha sonra onlara Medine'de bir arazi tahsis etti ve evlerinin yerini kendi eliyle çizerek belirledi (İbn Sa'd, III, 396).

Kudâme b. Maz'ûn Bedir, Uhud, Hendek gazveleri başta olmak üzere Resûl-i Ekrem'in bulunduğu bütün savaşlara katıldı. Hz. Peygamber kendisini, İran kistrâsının valisi Münzir b. Sâvâ'dan toplanan cizyeyi teslim almak üzere elçi olarak Bahreyn'e gönderdi. Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde Bahreyn valiliğine getirildi. Kudâme bu görevde iken Abdülkays kabilesinin reisi Cârûd b. Muallâ Hz. Ömer'e onun içki içtiğini haber verdi, şahit olarak da Ebû Hüreyre'yi gösterdi. Ebû Hüreyre ise Kudâme'yi içki içerken değil sarhoşken gördüğünü söyledi. Hz. Ömer, muhtemelen Ebû Hüreyre'nin Cârûd'un kız kardeşiyle evli olması dolayısıyla bu şahitliği yeterli görmeyip Kudâme'yi cezalandırmayınca (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, VIII, 316) Ebû Hüreyre, Kudâme'nin hanımı Hind bint Vefîd'in şahitliğine başvurabileceğini bildirdi. Hind de olayı doğrulayınca Hz. Ömer Kudâme'yi valilikten azlederek cezalandırmaya karar verdi (20/641). Suçlamayı kabul etmeyen Kudâme ise içki içmiş olsa bile, inandıktan sonra imanda ve iyi amelde sebat edenlerin tattıkları şeylerden dolayı sorumlu tutulmayacağını ifade eden âyeti (el-Mâide 5/93) delil göstererek cezalandırılmaması gerektiğini söyledi. Ancak Hz. Ömer bu âyeti yanlış yorumladığını belirterek ona seksen değnek vurulmasını emretti. Kudâme b. Maz'ûn 36 (656) yılında vefat etti; onun 56'da (676) öldüğü de rivayet edilmiştir.

Kudâme'nin Hz. Ömer'in kız kardeşi Sa-fiyye ile olan evliliğinden kızı Remle dünyaya geldi. Hz. Ömer de onun kız kardeşi Zeyneb ile evlendi. Kudâme'nin diğer hanımı Hind bint Vefîd'den Fâtıma ve Ömer, Fâtıma bint Ebû Süfyan ile evliliğinden Âişe, bir câriyeden de Hafsa adlı çocukları doğdu. Arap dili ve edebiyatı âlimi İbn Sellâm el-Cumahî'nin büyük dedesi Sâlim Kudâme'nin âzâtıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, II, 130; Buhârî, "Meğazî", 12, 13; İbn Mâce, "Nikâh", 14; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, IX, 240-243; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 276; III, 396, 401; V, 560-561; VIII, 269; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Levi-Provençal), Kahire 1953, s. 394; Belâzûrî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 92-93; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1407/1987, II, 516; III, 78; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 127; Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî), Kahire, ts. (Dârü'l-mehâsin), III, 166; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-küb-râ*, Haydarâbâd 1344, VIII, 315-316; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1277-1279; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 394-396; Zehebi, *A'lâmü'n-nübela'*, I, 161-162; İbn Hudeyde, *el-Mişbâhu'l-mu'dî* (nşr. Muhammed Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, I, 246-247; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 228-229.

İSMAİL HAKKI ÜNAL

KUDAYBERDİEV, Şakerim (1858-1931)

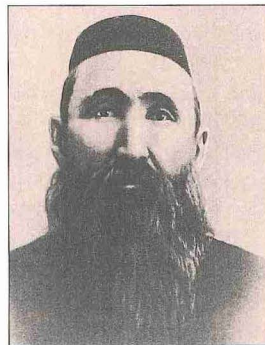
Kazak şair ve edebiyatçısı.

24 Haziran 1858'de Semey ili Abay ilçesine bağlı Karavıl köyünde doğdu. Orta Cüz Kazakları'ndan Argın boyunun Tobıktı koluna mensuptur. Babası Kudayberdi, Kazak şair ve düşünürü Abay (İbrâhim) Kunanbayev'in baba bir kardeşidir. Kudayberdiev, daha yedi yaşında iken babası ölünce amcası tarafından büyütüldüğünden edebî şahsiyeti ve sanatı üzerinde Abay'ın büyük etkisi olmuştur. Köylerine gelen mollalardan ilkokul düzeyinde eğitim aldı. Bunun dışında herhangi bir okula gitmediği halde Abay'ın teşvikiyle Arapça, Farsça ve Rusça öğrendi.

Abay'ın ölümünden sonra 1905-1906 yıllarında İstanbul üzerinden hacca giden Kudayberdiev, İstanbul'da bulunduğu sırada kütüphanelerde Türk tarihiyle ilgili araştırmalar yaptı. Memleketine döndüğünde yalnızlığı seven mizacının da etkisiyle bir köşeye çekilerek kendini eser yazmaya verdi. Muhtemelen bundan do-

layı kitaplarında 1916 ayaklanması, 1917 Bolşevik İhtilâli ve hemen ardından Sovyet komünist rejiminin Kazakistan'da hâkim olması gibi siyasî konulara pek rastlanmaz. Sadece 1917'de kurulmuş olan Alaş Partisi ve Alaş Orda hükûmetiyle bir müddet yakınlığı oldu. Alaş Orda hükûmeti bir ara Kudayberdiev'i Semey eyaleti hâkimler kuruluna getirdi, fakat siyasetten hoşlanmadığı için halktan uzakta Şingis (Cengiz) dağında çalışmalarına devam etti. Sovyet hükûmetinin 1930'lardaki tasfiye hareketi sırasında pek çok aydın gibi o da rejime ihanet etmekle suçlanıp gözaltına alındı. Bir süre hapiste kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Ancak 2 Ekim 1931'de isyancı olduğu öne sürülerek Şingis dağında askerler tarafından öldürüldü. Ardından da eserlerinin basılması ve okunması yasaklandı. Bu yasağın kalkması için Kruşçev döneminde yapılan başvuru kabul edildi; böylece ancak yirmi yedinci ölüm yıldönümü olan 2 Ekim 1958'de aklanarak itibarı iade edildi. Eserlerinin derlenmesi ve yayımı için 1964'te bir komisyon kurulduysa da 1988 yılına kadar birkaç şiiri dışında hiçbir eseri neşredilmedi. Kudayberdiev'in çalışmalarının yayımlanmaya ve tanınmaya başlaması, Sovyetler Birliği'nde 1980 sonlarında başlayan açıklık politikalarının da etkisiyle yazarların aklanması neticesinde olmuştur. Kudayberdiev, Kazak edebiyatında daha çok "öleñ" diye adlandırılan halk şiiri türünde verdiği eserlerle tanınmıştır. Onun eserlerinde aşk ve sevginin yanı sıra öğretici ve düşünmeye sevk edici konularla birlikte dünyanın kötülüklerine dikkat çeken gerçekçilik de hâkimdir.

Eserleri. Daha çok edebî türde eser veren Kudayberdiev'in kitapları şiir, destan, nesir yazıları ve çeviriler olmak üzere dört grupta ele alınabilir. 1. *Türk, Kırgız, Kazak Hem Hanlar Şeceresi* (1911). 2. *Musulmandık Şartı* (Müslümanlık şartı) (1911). 3. *Kazak Aynası* (1912). Şairin yedi yaşından beri yazdığı şiirlerinden bir kısmı bu ad altında yayımlanmıştır. Büyük ölçüde Abay'ın etkisi altında kalan şair onun en iyi takipçisi olarak kabul edilir. Şiirlerinde özellikle din, inanç, hayat, hürriyet, aşk gibi konular dikkati çekmektedir. Bu yönüyle klasik Kazak halk edebiyatı örneklerinden ayrılır. 4. *Kalkaman-Mamır* (1912). "Mutılğan" (Unutulan) takma adıyla yayımladığı bu destanda 1722 yılında Orta Cüz Kazakları arasında geçen bir olay anlatılmaktadır. 5. *Enlik-Kepek* (1912). Başlık parası ve kadının toplumsal hayattaki yerini konu edinen destanının

Şakerim
Kudayberdiev